

Riksantikvaren
Postboks 1483 Vika
0116 OSLO

Vår ref.: 24/07994-2

Dato: 28. juni 2024

Bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø - høringsinnspill fra AM/UiS

Vi viser til deres brev datert 08.05.2024 der dere inviterer til høringsinnspill til forslaget for bevaringsstrategi for landbrukets kulturmiljø. Bevaringsstrategien er delt inn i fire deltemaer hvor AM/UiS har følgende kommentarer.

Deltema 1: Bygninger i jordbruket

Dette deltemaet omhandler de eksisterende bygningene. En bevisstgjøring av sporene etter bygninger som helt eller delvis er borte savnes. Fundamenter, grunnmurer og sporene under disse bør anerkjennes. Flere bygninger er kun bevart som spor i jord (stolpehull, veggriller og rester etter annen bruk og funksjoner (ildsteder og spor etter annen aktivitet)). Det er et paradoks at slike spor er vanskelig å dokumentere når ligger under eksisterende tun og at de er i ferd med å forsvinne gjennom både vern og bruk av jordbrukslandskap.

Deltema 2: Jordbrukslandskapet

Vi ser på det som positivt at det settes lys på de strukturelle endringene moderne jordbruk medfører. Større driftsenheter, intensivering og økende bruk av større og tyngre maskineri fører hvert år til tap av kulturminner, både i dyrka mark og beite- og utmark. Områder som tidligere ga vern gjennom dyrka mark fører nå til tap av kulturminner gjennom komprimering og dypere pløyedybde. Dette er sterkt bekymringsverdig og noe vi jevnlig ser eksempler på i vår region.

Et moment som ikke er nevnt spesifikt i strategien, er at en del av det økte presset på automatisk freda kulturminner i jordbrukslandskapet også skyldes at myndighetene, i større grad enn tidligere, har satt søkelys på andre vernehensyn i kulturlandskapet, slik som biologisk mangfold, naturtyper, og truede arter. Dette har ført til strengere restriksjoner når det gjelder inngrep i og tett på f.eks. myrer/våtmarker, bekkeløp og andre former for randsoner i kulturlandskapet, noe som igjen har medført at færre arealer blir tilgjengelig for nydyrking, mer effektiv drift, bruk av større jordbruksredskaper, o.l. I Rogaland har vi de siste årene opplevd at disse endringene har bidratt til at presset for å få fjernet automatisk freda kulturminnene, bl.a. større felt med grav- og rydningsrøyser, har økt, særlig på Jæren hvor det er få tilgjengelige arealer.

Mulige tiltak for å imøtekomme disse utfordringene er bedre samordning mellom kultur- og miljøhensyn ved tiltak i jordbrukslandskapet, tettere samarbeid og mer samkjøring mellom de ulike instansene, bedre

kartlegging av verdiene (kultur og natur) i jordbrukslandskapet. Slike tiltak vil kunne skape økt forutsigbarhet både for næringen/grunneiere og forvaltningen/vernemyndighetene, og det vil kunne redusere konfliktene mellom de ulike interessene.

Det er viktig å sette i gang arbeid med «å utvikle og iverksette tiltak for å redusere og forebygge konflikter» mellom jordbruks- og skogsdrift og arkeologiske kulturminner ikke bare beskrive problemet. En må da imidlertid bli enige om hva det er en verner om en lar noe ligge i ro, eller må en i større grad overvåke tap av kunnskapsverdi - vil i noen tilfeller det beste vernet være å sikre kunnskaps- og opplevelsesverdi gjennom arkeologisk undersøkelse?

Det er en utfordring når det til stadighet kommer inn søknader om nydyrking på 14,9 dekar eller landbruksvei på 2,9 km som berører samme kulturmiljø. På sikt opplever man en fragmentering og marginalisering av totaliteten i et kulturmiljø og tap av kulturminner. En overordnet praksis der man ser denne type dispensasjoner i sammenheng ut over administrative grenser kan virke forebyggende. Nasjonal oversikt over tap må sikres. At staten er kostnadsbærende for «mindre private tiltak» er noe vi ser positivt på. Vi stiller oss også bak det at de økonomiske rammene for å ivareta Statens forpliktelser i disse sakene ikke er tilstrekkelige og må økes.

Deltema 3: Kulturmiljø i skog

I strategien er det først og fremst fokusert på kulturminner (også automatisk freda) knyttet til skogen som ressurs. Det er imidlertid viktig å påpeke at det også finnes mange kulturminner (bl.a. gravminner, gårdsanlegg, rydningsrøyser, mm) i skogen som i utgangspunktet er relatert til jordbrukslandskapet, og ikke knyttet til utnyttelsen av skogen. Slike kulturminner er svært utsatt for moderne skogsdrift siden denne typen skog ofte er plantet med tanke på hogst.

«Det er behov for bedre kunnskap om innhold og utbredelse, og tiltak for å bevare et større mangfold og formidle næringens historie». Man kan med fordel få frem at aktiv åpning av landskap/ lage lysninger i skogen knyttet til jakt i forhistorisk tid også inngår som skogsdrift. Da er også 'naturhistoriske' kilder vel så viktige for å vise de ulike typer skogsdrift som har funnes – her er botaniske spor vel så viktige som nedgravde/stående strukturer.

Generelle kommentarer:

- Avgrensingsavsnittet burde komme rett etter sammendraget slik at begrep o.a. er klart før man beskriver hva bevaringsstrategiens overordnede mål er.
- Hvor bevisst er man når det konsekvent skilles mellom kulturmiljø, kulturminner, automatisk fredete og arkeologiske kulturminner? Dette er ikke nødvendigvis selvforklarende. I forordet står det at «bevaringsstrategiene skal [...] være uavhengige av type kulturmiljø og tidsperiode». En definisjonsavklaring innledningsvis kunne avklart dette.

- Om Riksantikvarens rolle burde det kommenteres/ presiseres at de også tildeler midler til mindre private tiltak – der veldig mange prosjekt er 'landbrukssaker' – at aktivt jordbruk forutsetter at flere sikringssaker blir løst gjennom utgravning, så økonomien til dette må sikres.
- Museene omtales i dokumentet som forvaltningsmuseer – men er også universitetsmuseer – som driver formidling av de kulturmiljøene en skal ivareta på flere plan. En mer mangfoldig og bredere rolle enn det som oppgis. Man bør tydeliggjøre rolle og ensrette benevnelse.
- Vedr. «Mangfold» av kulturmiljø.. - bruk av hellere relatert til seterdrift nevnes ikke – de ligger kanskje også i andre landskapssoner og burde inkluderes. De ble brukt av både mennesker og dyr (har også ofte oppbygde murer og steinlagte gulv).

Med vennlig hilsen

Krister Scheie Eilertsen
Avdelingsleder Forminnevern

Saksbehandler: Krister Scheie Eilertsen, tlf.: 988 26 959

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ikke håndskrevne signaturer